

Andre ŽID: „PODRUMI VATIKANA“

(Biblioteka majstora romana, Kosmos Beograd 1955, preveo Marko Ristić)

Ta trajnost jednog estetskog, a posebno umetničkog umeća, do koje je Andre Židu neobično mnogo u svim njegovim delima stalo, dominantno je i skladno ruho i knjige Podrumi Vatikana, ili kako ju je nazvao Žid — sotije, što znači neku vrstu govorne i pretvorne, alegorijske satire sa nestvarnim, više insceniranim, ličnostima, uopštenim i opredeljenim, oterminjen m.Nježno radajući mrtve statue svojih likova jedinstvenih po motivima nastanka i otelotvorenja, Žid gubi odelog sebe u razgoličenju i gradnji odbleška zemaljskog života koji je u samom Židu i opravdan i zanemaren sobom, i neutješno-bezrazložan, i lep bez svojih zagrobnosti. Vrtlog mirne drame Podruma Vatikana skriven je u neminovnom i postepenom, a donesen i dobiven sigurnim ubodima ironije po tamnoj i gušljivoj uprezi katolicizma koji je baštovaniš Evropom u vreme radnje ove knjige, na kraju XIX veka. Druga boja Židove osvetljavajuće i problematične koncepcije je u gracioznom i skoro poetičnom otkrovenju iluzornosti i nedalekosežnosti ljudi čija je misao uvek slobodna i van njih, ali dovoljno daleka da im ne bude istinski bliska. To su ljudi, koji su različito zaboravljali svoj trag, a koji ga prosto nisu ni imali, jer nisu mogli da ga ostave. Ta dva oblika Židovog predstavljanja njegovih pogleda na sve i svet nisu samo pulsiranje neobično strasno i uverljivo Podruma Vatikana, već su lajtmotiv i ostalih Židovih dela — Močvara, Kovača lažnog novca, a pogotovu u jednoj karakterističnosti ljubopitljivog asketizma Tesnih vrata. Žid je u Podrumima Vatikana podvrgao analizi svoje estetike i svog spektroskopska profil društvenih problema zemalja iz Vatikanskog obruča svodeći ih na nekoliko čisto svojih, umišljenih i marionetskih junaka, koje je romansierski spretno, ali i apstraktnom prirodnošću vodio od disidiranja u disidentnosti i opet nazad u iste, ali i obeshrabrujuće položaje. Podrumi Vatikana su prosto vanredan dijalozirni roman nenazvan romanom samo zahvaljujući preteranoj skromnosti autora, vanredan zbog svoje akordne i harmonične i neposredno-ubedljive, zgranjujućudivljive odvojnosti sa držaja, kao i zbog savršenog, majstorski-romanopisnog načina kazivanja, stila, kondenzovanosti i originalne forme kojom je napisan, a koja je još blistavija u Kovačima lažnog novca. Sadržaj je bez klasičnog zapleta, kudikamo prikladniji za realizovanje čulnih i nutarnjih Židovih indicija kao autorova očigledna tvorevina bez pretenzija na

ispunjenje zakona realizma. Tri sestre, Arnika, Veronika i Margarita, do svojih najfluidnijih nijansi življenja prožete religijom katolicanstva i malograđanskom patologijom, blede su i potrebne, u naravima samo svojih temperamenata, nejednake, senke, vezane brakom i to, prva sa bezizraznim i usaljenonevrednim, okruglim Amedeom Fler-suarom, Veronika udata za tipičnog jogunastog i neaktivnog naučnika Antiba Dibua, rošutog skramicama ateističkog socijalizma Zorža Palanta, i poslednja kao žena književnika konta Julija Baragliua, slobodnog mislioca i pravog primera dubokoposednog katoličanstva u ljudima koji su rasli sa vaticanskim snovima o hodu vremena. Te tri porodice su i tri monotone, ali dražesne zbog svojih insinacija, atmosfere Vatikanskih podruma. Psihologije koje se u dijalozima njihovim ustvari i same stvaraju, deo su Židovih shvatanja i negacija, ogledalo su njih u kojima se uljuljkivala Evropa, zapravo Italija sa Francuskom. Žid kaže na jednom mestu ustima jednog od junaka: „Na ovom svetu je važno da čovek ne izgleda onakav kakav je“. To je zajednička maska svih navedenih likova, uglavnom deriviranih sa određenim, donekle jednostranim portretima. Iz te skorod jednostranosti izdaju se naučnik Antib Dibua i kont Julije. Antib Dibua je nelogičan i irealno životnog puta po prelomima tog puta, ali skrojen i nesuvišan, čak molijerski onovljen kao istinska i komplikovana karikatura dveju fizi-zionija čije je karaktere predstavljao — prva je Antib ateista, a druga Antib krajnji anti-disident — asketa i odjek Tesnih vrata. Kont Julije ima opravdanja u svom nastanku, ali je njegov opstanak osmišljenje oštre Židove ironije. Književnik sa nekorisnim plodovima slabih hrišćanskih romana sazdanih na neživotnim principima, Julije je po svojim kolebanjima i dizakordima svojih saznanja, po svojoj biografiji i lutanjima puno sličan samom Židu i predstavlja jednu stranu odlaska od svega nečemu takopoznate dvosmi-slenosti Andre Žida. U tom muti ivom horu svojih kolebanja, Julije je neophodno do-živeo, ili još bolje, neminovno doživljuje pre-sudne prelome po konačno oformljenju svoje slike konturnog i neustaljenog, labilnog i nesigurnog tragača za sopstvenim putka-zima k je je nesposoban da stvara. Julije je u početku opredeljeni, određeni i pravcati hrišćanin da bi u trenutku kupanja u nesle-pilu, u istini, govorio Lafkadiu o prkosu i nadenom smislu na drugim poljima ljudskih

O. Zatkín:

Muzikanti

trajanja i da bi tog istog trenutka meteorski pao ponovo u sebe (odakle je tako teško izaći) i tamo konstruisao još jednu besmislenost svog naličja. I tu, kao uzrok otelovljenja Julijeve biti, nalazimo najlepše i najčudotvornije u Podrumima Vatikana, potez dostojan Židovih preokupacija i skoraivan po impulsu, ali svež i beskrajononepojmljiv determinatnom shvatanju, tipičan za čitavu samoličnu satisfakciju Židovih tendencija, ako je uopšte moguće govoriti kod Žida o tendencijama — na Lafkadiu. Lafkadio je interpretator poznate ideje o „delu bez razloga“. Ta ideja, danas donekle naivna i već klasična u Francuskoj literaturi, ne ostaje u nama bez svojih ganjljivih draži i nosi nas sugestivno samom Židu i njegovom naporu za uobličjenjem, nepojmljivih čitavom jednom vremenu, kontradikcija života. Jer Podrumi Vatikana su i praskozorje Žida tluzioniste, neka vrsta snažnog trzaja iz logike i potvrda dinamike Židove osobnosti. A taj Žid, moćan u svojoj bezgraničnoj ponirnosti i postavljanju niza teškorešljivih ili nerešljivih, kako čisto filozofskih, tako i primitivnozemaljskih problema, taj Žid „i manijak i tiranin, književnik od jutra do mraka, čak i u uživanju, čak i u ljubavi, svodi se sav na svoje književno delo, na svoju ličnost, na onaj kip koji modelira s podmučkom iskrenošću“ kako kaže Martin di Gar. I svaki kip njegovih kompozicija nosi u sebi jednog drugog Žida. Žid je mnogostruk i kao formalist i kao suptilni odgojitelj živih karakterata; njegova meka senzibilnost boji duboke lepote nježnosti i ljubavi koje imaju poreklo i u antici i u hrišćanstvu i u modernom podlisku savremenosti. Žid uokviruje svu poeziju svoje proze baš, na tim poreklama sazdanim, štimungom u literaturi već znanog Židovog termina „grčke ljubavi“.

Sotija Podrumi Vatikana je jedan od najboljih Židovih autoportreta. Ta knjiga je verni otisak sve Židove umetničke radoznalosti i svetionik je egzistencije neformulisane filozofije koju je rodio Andre Žid. Za tu knjigu najviše pristaju reči Martin di Gara kojima je završio svoju savesnu kritiku Žida...: „Kako sam nepravedan! Jesam li ikad proveo kraj Žida jedan sat a da se nisam vratio obogaćen!“ I zaista, velika literatura Andre Žida obogaćuje.

S. Suroček:

Razgovor

Milenko MATICKI